

Pratarmė

Garso ir vaizdo sąveikos supratimą smarkiai veikia kintančios meno praktikos ir teorinės prieigos. Šios sąveikos analizei taikomų konceptų ir kontekstų įvairovę atskleidė 2022 m. spalio 6–8 d. Vilniuje įvykusi Baltijos muzikologų konferencija „Muzika ir vizualinė kultūra: partitūra, scena, ekranas“. Dar iki Richardo Wagnerio ateities muzikos dramos kaip *Gesamtkunstwerk* koncepcijos muzikos ir vizualinių menų ryšiai buvo svarbūs operos meno savivokai, o šiuolaikybėje tapo dažnu žanro virsmų veiksmu. Lauma Mellėna-Bartkeviča straipsnyje „Operos „Baniuta“ atgimimas: nuo nacionalinio romantizmo iki šiuolaikinio performatyvumo“ analizuoja, kaip „naujasis estetiškas režimas“ pasitelkiamas siekiant dekonstruoti Alfredo Kalninio tautinę operą „Baniuta“ (1920) į socialiai jautrią operą-filmą (2021) ir teatro spektaklį (2022). Publikacijoje „Instrumentinis teatras Ukrainos kompozitorių moterų kūryboje: komunikacijos aspektas“ Olena Berehova nagrinėja kitokį virsmo atvejį: akustinio, vizualinio ir performatyvaus komponentų sąveiką Ukrainos kompozitorių moterų instrumentinėje kūryboje muzikologė apibūdina kaip mažosios instrumentinės operos atvejį. Atlikimo vizualizavimas neatsiejamas nuo šiuolaikinio atlikėjo tapatybės, kurios formavimo strategijas pasitelkdamas personos sąvoką narsto Neringa Valuntonytė („Akademinės muzikos atlikėjo scenos personos kūrimas: vizualinė tapatybės išraiška“). Plėtodamas vertimo teorinę prieigą straipsnyje „Negirdimi garsai: vizualinės fantazijos“ Sascia Pellegrini atveria muzikos ir vizualinių menų medijų ryšius Vasilijaus Kandinskio ir Arnoldo Schönbergo darbuose, taip pat su šiais darbais sieja kitų menininkų kūrinius: vertimai „tarp muzikos ir vizualiojo meno medijų, klausos ir regos, akustinių ir vizualinių reiškinių [...] sukuria naujas perspektyvas, nenubraižytus žemėlapius, garsografijas, naujas morfologijas“. Sakartvelų kompozitoriaus Micheilio Šugliašvilio grafinių partitūrų vizualumas grindžiamas jau pokarinio muzikinio avangardo ideologija (Ketevan Chitadze „Micheilis Šugliašvilis – nepažįstamasis iš Sakartvelo avangardo“).

Medijų sąveikos kontekste itin platus kino ir muzikos tyrimų laukas. Straipsnyje „Nebyliojo kino muzika: tarp tarpdiscipliniškumo ir daugiadiscipliniškumo“ Francesco Finocchiaro kritiškai analizuoja nebyliojo kino muzikos tyrimų į kontekstinimą istorinės muzikologijos ir kinotyros lauke. Apeliuodamas į kopernikiškam posūkiui prilygstančią muzikologijos paradigmos kaitą (iš estetinės, paremtos muzikos kūrinių istorija į kontekstualią, prioritetą teikiančią muzikos kultūroms), autorius mano, kad kino, kartu ir nebyliojo, muzika galėtų „būti laikoma istorinės muzikologijos, suprantamos kaip *historia civilis*, intradisciplininiu objektu, t. y. istoriografiniu muzikos „kultūrinio paveldo“ tyrimu“. Rebecca Pericleous pažymi, kad „bet kokia muzika kelia kultūrinių asociacijų, o daugumą šių asociacijų dar labiau kodifikuoja muzikos industrija“. Pasitelkdamas disciplinų ribų peržengimo principą, autorė straipsnyje „Asmeninė, tautinė ir kultūrinė atmintis: Benjamino Britteno muzika „Mėnesienos karalystėje“ nagrinėja Britteno muzikos traktuotę Weso Andersono filme „Mėnesienos karalystė“, išskiria Britteno kūrybą ir gyvenimą apimančias ideologines, sociokultūrinis ir semiotines konotacijas ir kartu įvertina šių konotacijų poveikį filmo prasmės kūrimui.

Garsas ir vaizdas yra ne vien meninės raiškos medijos, bet ir atminties saugotojai. Kamilė Rupeikaitė straipsnyje „Muzikos instrumentai 150-ojoje psalmėje: vaizdinių interpretacijų pavyzdžiai nuo tradicinio žydų meno iki Ben Shahno“ išryškina, kaip 150-oje psalmėje minimi muzikos instrumentai, užfiksavę turtingą muzikinę praeitį, buvo interpretuojami žydų diasporos tradiciniame mene ir modernioje kūryboje. Analizuodama archajiško paveldo įprasminimą sušiuolaikintame muzikiniame folklore straipsnyje „„Kaip vėjas pūtė“: liaudies daina šiandieninėje kultūroje kaip tekstas ir pasakojimo būdas“ Eglė Gelažiūtė-Pranevičienė pabrėžia, kad tai naujas kultūrinis tekstas, pasižymintis tam tikru naratyviniu sąmoningumu: „Skirtingų, paprastai nuo kiekvieno kūrėjo gyvenamojo pasaulio priklausančių, jam reikšmingų kultūrinių ženklų sistemų derinimas veikia kaip savosios tapatybės paieška ir praktika, besireiškianti skirtingais lygmenimis: asmeniniu, bendruomeniniu, dvasiniu.“ Heli Reimann kritiškai analizuoja populiarius džiaz draudimų Sovietų Sąjungoje naratyvus ir atskleidžia sovietinio džiaz istoriografijos prieštaras. Muzikologė sklaido įsitvirtinusių mitus apie sovietinės cenzūros išskirtinumą ir argumentuoja, kad su ankstyvuoju džiazu susijusi retorika buvo būdinga ne vien SSRS, bet JAV ir Europai („Džiaz situacija Sovietų Sąjungoje. Antidžiaz retorikos pradžia XX a. trečiajame dešimtmetyje“).

Žurnalas tęsia signifikacijos ir tipologijos sąveikos teorinio ir praktinio diskursų svarstymus. Rachel Becker imasi patikslinti operos fantazijos žanrinius ir recepcijos kontekstus bei straipsnyje „Grįžtant prie operos fantazijos taksonomijos: patikslintas žanras, patikslintas kontekstas“ teigia, kad giliai įsišaknijęs Italijos muzikinėje tradicijoje ir persmelktas virtuozizmo įvaizdžių operos fantazijos žanras reikalauja naujo požiūrio: „Opera fantazija kaip vientisa ir prasminga grupė kūrinių paaiškina tiek žanrą, kuris buvo sumenkintas, tiek ir kultūrinius rezonansus, kurie vis dar daro įtaką muzikos

receptijai ir atlikimui šiandien.“ Małgorzata Grajter aptaria naują požiūrį į mitezės principo raišką muzikoje, komentuo-
dama muzikos semiotikų išvalgas („Muzika ir mitezė: imitacija paremtų muzikos ženklų tipologijų peržiūra“).

Žurnale spausdinamos recenzijos apie naujas muzikologų monografijas: Balys Vaitkus aptaria 2022 m. pabaigoje
leidykloje „Springer“ išleistą Girėno Povilionio, Diego Cannizzaro, Rimos Povilionienės kolektyvinį darbą *Vox Humana
Craftsmanship. Origins, Intersections and Influence on Lithuanian Pipe Organ Building* („*Vox Humana* meistrystė. Kilmė,
sankirtos ir įtaka Lietuvos vargondirbystei“), kurio centre atsiduria vienintelis vargonų registras subtiliu istoriškai susi-
klosčiusiu vardu „Žmogaus balsas“ – *Vox humana*. Dariaus Kučinsko recenzija pristato naujausią Danutės Petrauskaitės
monografiją „Juozas Žilevičius ir jo epocha“ (Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2023). Šis leidinys „dar plačiau atveria
duris į ilgus dešimtmečius ribotą, ignoruotą ir sovietmečiu net draustą lietuvių tautos istorijos pusę – tą kultūrinės rai-
dos dalį, kuri natūraliai susiformavo ir netrikdomai vystėsi už Atlanto, kuri rėmėsi ir pratęsė tarpukario nepriklausomos
Lietuvos dvasią“.

Rūta Stanevičiūtė

Preface

The understanding of the interaction between sound and image is strongly affected by changing art practices and theoretical approaches. The diversity of concepts and contexts employed to analyze this interaction was revealed in the Baltic Musicological Conference “Music and Visual Culture: Score, Stage, Screen,” held in Vilnius from 6 to 8 October 2022. Even before Richard Wagner’s conception of music-drama, the music of the future, as *Gesamtkunstwerk*, the relationship between music and the visual arts was important for the self-awareness of the art of opera, while contemporaneously it has become a frequent factor of genre transformations. In her paper “*Baņuta* Resurrected: From National Romanticism to Contemporary Performativity,” Lauma Mellēna-Bartkeviča explores the use of the “new aesthetic regime” to deconstruct Alfred Kalninš’s national opera *Baņuta* (1920) into a socially sensitive opera-film (2021) and theater performance (2022). Meanwhile, Olena Berehova (“Instrumental Theater in Ukrainian Women Composers’ Creativity: The Communication Aspect”) deals with a different case of transformation: she describes the interaction of acoustic, visual, and performative components in the instrumental works of Ukrainian women composers as a case of a small instrumental opera. The visualization of performance is inseparable from the identity of a contemporary performer, whose formation strategies are outlined by Neringa Valuntonytė (“Creating an Academic Musician’s Stage Persona: A Visual Representation of the Performer’s Identity”) using the concept of persona. Expanding on the theoretical approach of translation, in “Sound Unheard: The Visual Phantasmata,” Sascia Pellegrini reveals the relationship between music and visual art mediums, exploring the works of Wassily Kandinsky and Arnold Schönberg and relating them to the works of other artists: the translations “occurring between the mediums of music and visual art, between hearing and sight, between acoustic and visual phenomena [...] generate new perspectives, uncharted maps, soundographies, new morphologies.” The visuality of the graphic scores of Sakartvelian composer Mikheil Shugliashvili was based on the ideology of the post-war musical avant-garde (Ketevan Chitadze’s article “Mikheil Shugliashvili – A Stranger from the Georgian Avant-Garde”).

In the context of media interaction, the field of film and music research is particularly broad. In “Silent Film Music: Between Interdisciplinarity and Multidisciplinarity,” Francesco Finocchiaro critically explores the contextualization of silent film music research in the field of historical musicology and film studies. Referring to the paradigm shift in musicology that has taken a Copernican turn (from an aesthetic one, based on the history of the musical work, to a contextual one, which prioritizes music cultures), Finocchiaro argues that cinematic music, and silent film music along with it, can “be considered an intradisciplinary object for historical musicology understood as *historia civilis*: that is, a historiographical inquiry into music’s ‘cultural heritage.’” Rebecca Pericleous notes that “any music bears cultural associations, and most of these associations have been further codified by the music industry.” In “Personal, National, and Cultural Memory: The Treatment of Benjamin Britten’s Music in Wes Anderson’s *Moonrise Kingdom*,” she applies the principle of crossing disciplinary boundaries to examine the treatment of Britten’s music in Anderson’s film, highlighting the ideological, socio-cultural, and semiotic connotations surrounding Britten’s work and life while simultaneously assessing the impact of these connotations on the film’s meaning making.

Sound and image are not only mediums of artistic expression – they are also preservers of memory. Kamilė Rupeikaitė highlights how the musical instruments referred to in Psalm 150, which record a rich musical past, have been interpreted in the traditional and contemporary art of the Jewish Diaspora (“Musical Instruments in Psalm 150: Examples of Their Visual Interpretation from Traditional Jewish Art to Ben Shahn”). Eglė Gelažiūtė-Pranevičienė, in her analysis of the meaning of archaic heritage in modernized musical folklore (“*How the Wind Was Blowing*: Folksong in Contemporary Culture as Text and Narrative Mode”), stresses that it is a qualitatively new cultural text: “contemporary musical folklore today appears as a new cultural text, characterized by a certain narrative consciousness.” Heli Reimann critically analyzes the popular narratives of jazz bans in the Soviet Union, revealing the contradictions of Soviet jazz historiography. She dispels the persistent myths about the exclusivity of Soviet censorship and argues that the rhetoric associated with early jazz was not only typical of the USSR, but also of the USA and Europe (“The Status of Jazz in the Soviet Union and the Beginning of the Anti-Jazz Rhetoric in the 1920s”).

The journal continues with contemplations on theoretical and practical discourses on the interaction between signification and typology. Rachel Becker sets out to clarify the genre and reception contexts of the opera fantasy (“Re-Approaching a Taxonomy of the Opera Fantasia: A Clarified Genre, A Clarified Context”). She argues that the genre of opera fantasy,

deeply rooted in the Italian musical tradition and pervaded by images of virtuosity, needs a new approach: “opera fantasia as a coherent and meaningful group of works clarifies both a genre that has been consciously stifled and cultural resonances that still impact music reception and performance today.” Małgorzata Grajter examines new approaches to the expression of the mimesis principle in music, commenting on the insights of music semioticians (“Music and Mimesis: Revisiting Typologies of Musical Signs Based on Imitation”).

In the present issue, Balys Vaitkus discusses the collective work “*Vox Humana* Craftsmanship. Origins, Intersections and Influence on Lithuanian Pipe Organ Building” by Girėnas Povilionis, Diego Cannizzaro, and Rima Povilionienė (Springer, 2022), and Darius Kučinskas reviews Danutė Petrauskaitė’s monograph *Juozas Žilevičius ir jo epocha* (Juozas Žilevičius and His Era) (Vilnius Academy of Arts Publishing House, 2023).

Rūta Stanevičiūtė